

EURÓPAI FÜZETEK 7.

SZAKMAI ÖSSZEFOGLALÓ A MAGYAR CSATLAKOZÁSI
TÁRGYALÁSOK LEZÁRT FEJEZETEIBŐL

Forgács András **Tanulási lehetőségek az** **Európai Unióban**

Oktatás és képzés

A Miniszterelnöki Hivatal Kormányzati
Stratégiai Elemző Központ és a
Külgyminisztérium közös kiadványa

Európai Füzetek

A Miniszterelnöki Hivatal Kormányzati Stratégiai Elemző Központ és a Külügyminisztérium közös kiadványa.

Felelős kiadó: Szeredi Péter

A szerkesztőbizottság elnöke: Palánkai Tibor

A szerkesztőbizottság tagjai: Bagó Eszter, Balázs Péter, Balogh András, Barabás Miklós, Bod Péter Ákos, Erdei Tamás, Hefter József, Horváth Gyula, Hörccsik Richárd, Inotai András, Kádár Béla, Kassai Róbert, Kazatsay Zoltán, Levendél Ádám, Lőrincz Lajos, Nyers Rezső, Orbán István, Somogyvári István, Szekeres Imre, Szent-Iványi István, Török Ádám, Vajda László, Vargha Ágnes

Főszerkesztő: Forgács Imre

Szerkesztő: Bulyovszky Csilla

A szerkesztésben közreműködött: Horanyecz László

Szerkesztőségi titkár: Horváthné Stramszky Márta

A szerkesztőség címe: MEH Európai Integrációs Iroda, 1055 Budapest, Kossuth tér 4.

Telefon: 441-3380

Fax: 441-3394

Lektor: Dunai Péter

Kézirat lezárva: 2003. február 21.

Grafikai terv: Szutor Zsolt

Fotók: Csorba Gábor

Nyomás és előkészítés: Visit Nyomda & Stúdió

ISSN: 1589-4509

Budapest, 2003.

Kedves Olvasó!

Gyakran elhangzik: az Európai Unióhoz való csatlakozás a fiatalok számára lesz a legelőnyösebb. Nehéz az előnyökről korcsoportok szerint bizonyossággal nyilatkozni, az mindezenre vitathatatlan, hogy a fiatalabb korosztályok mindenképpen jól járnak, jóllehet, ez az összefoglaló is – amely az oktatásról és a képzésről szól – arról tanúskodik, hogy nem csak a szó legszorosabb értelmében fiatal emberek jutnak majd előnyös helyzetbe 2004 májusától.

Nem kétséges: a jövő egyik kulcsfogalma a tudásalapú társadalom, ezért kijelenthetjük, hogy minden olyan korosztály, minden olyan társadalmi csoport, minden olyan állampolgár esélyt kap a felemelkedésre a Közösségben, amely és aki képes, s hajlandó „tanulásra adni a fejét”.

2000 márciusában, Lisszabonban az Európai Unió állam- és kormányfői úgy döntöttek, hogy az Európai Uniónak 2010-re a világ legversenyképesebb, legdinamikusabb fejlődő, tudásalapú gazdasági térségévé kell válnia. A határozat egyik legfontosabb eleme az egész életen át tartó tanulás ösztönzése. Ez mutatja igazán, hogy nem csupán a fiatalokról van szó, hanem tulajdonképpen minden generációról.

A tudás megszerzésének ez a módja természetesen sok tekintetben eltér a tanulás

szokványos formájától, hiszen tanuláson, oktatáson rendszerint valamiféle formális tevékenységet értünk. Az egész életen át tartó tanulást azonban aligha lehet beszorítani a hagyományos keretek közé, bőségesen lesznek majd nem formális, informális módjai is. Megvalósítása persze sok-sok pénzt igényel, amihez viszont szükséges növelni az oktatással kapcsolatos közkiadásokat. Ám nem csupán az államnak, hanem a különféle szervezeteknek, a civil szférának és az egyéneknek is meglesz a maguk szerepe ebben a nagyszabású vállalkozásban. És persze folyamatosan meg kell újulniuk az oktatási, képzési rendszereknek is.

I. Az oktatás-képzés helye, szerepe az Európai Unió politikájában

Az Európai Unió oktatáspolitikai felfogásában minőségileg új korszak köszöntött be. Az elmúlt néhány esztendőben született átfogó, programadó politikai, valamint specifikusan az oktatási-képzési kérdéseknek szentelt dokumentumok az oktatást és a képzést – a humán erőforrás-fejlesztés pilléréként – olyan kulcságazatnak tekintik, amely nem csupán az egyik előfeltétele, hanem záloga is az egész Közösség és az egyes tagállamok jövőendő versenyképességének, kiegyensúlyozott társadalmi, gazdasági fejlődésének. Az unió legfelsőbb szintű politikai testületei, csakúgy, mint az Európai Bizottság és a tagállamok oktatási-képzési politikáját formálók az utóbbi időben szakítottak azzal a gyakorlattal, amelynek keretében az oktatás-képzés minőségi, tartalmi, szervezeti aspektusaival és hatékonyságával kapcsolatos kérdéseket az oktatás, vagy a pedagógia – gyakran szűknek bizonyuló – belső logikájából kiindulva, egyfajta hagyományos felfogásban közelítették meg. Ehelyett a terület helyzetét, feladatait, fejlesztési céljait mindenkor a fenntartható gazdasági növekedés, a foglalkoztatás- és a szociálpolitika átfogó összefüggéseibe ágyazottan vizsgálják, illetve határozzák meg. Ismételten megállapították, hogy vala-

mennyi tagállamban és közösségi szinten is előtérbe került a foglalkoztatáspolitikai, szociális gondok leküzdése. Azt is leszögezték: a nemzetközi gazdasági, tudományos „küzdőtérén” is versenyképes tudásalapú társadalom teljes körű kiépítése érdekében nem csupán a tagállamoknak kell fokozott erőfeszítéseket tenniük oktatási-képzési rendszereik fejlesztése, tartalmi megújítása, minőségének javítása terén, hanem szükség van a Közösség aktív és cselekvő fellépésére is.

Az Európai Unió vezetői a 2000 márciusi, lisszaboni csúcsertekezleten megfogalmazták a Közösség stratégiai célját: 2010-re az Európai Uniót a világ legversenyképesebb, legdinamikusabban fejlődő, tudásalapú gazdasággal rendelkező térségévé kell változtatni. Megállapították, hogy a globális cél elérésének elengedhetetlen előfeltétele a humán erőforrások, ezen belül az oktatási-képzési rendszerek átfogó fejlesztése, az azokban rejlő lehetőségek minél teljesebb kiaknázása.

Lisszabonban egyetértés alakult ki abban is, hogy az Európai Uniónak a humán erőforrások fejlesztését a közösségi oktatáspolitikai célok artikulált megfogalmazásával, a célok megvalósítását pedig számottevő közösségi pénzügyi források mozgósításá-

val kell támogatnia, segítenie. A közösségi oktatáspolitikai stratégiai céljainak újszerű megfogalmazásával egyidejűleg kijelölték a gyakorlati megvalósítást szolgáló, konkrét mennyiségi és minőségi célokat is.

1. Az egész életen át tartó tanulás

Az Európai Unió oktatáspolitikai szemléletének tengelyében az egész életen át tartó tanulás stratégiája áll. Ez magában foglalja mind az úgynevezett formális (oktatási és szakképzési alapintézményekben – ide értve a főiskolákat és az egyetemeket – megvalósuló, rendszerint elismert bizonyítvánnyal, szakképesítéssel záruló), mind a nem-formális (például magántanfolyamokon, vagy munkahelyen történő), mind pedig az informális (a mindennapi élet során végzett, nem tudatos) tanulást, valamint e rendszerek koherens és szerves egymásra épülését. Az egész életen át tartó tanulás nélkülözhetetlen fundamentuma a korai gyermekkortól mindenki számára biztosított, jó minőségű alapoktatás (óvoda, általános és középiskola), majd az alapozó szakképzés (szakiskola, szakközépiskola). Az egyének ugyanis életüknek ebben a szakaszában szerzik meg a majdani boldogulásukhoz – egyben az egész életen tartó tanuláshoz is – nélkülözhetetlen alapképességeket és képességeket.

Az egész életen tartó tanulás stratégiájának átfogó megvalósítása feltételezi:

- az oktatás-képzés céljaira fordított közkiadások folyamatos és érdemi növelését;
- a társadalom érintett szereplőinek (az egyén, az állam, a helyi közösségek, a vállalkozások, a szociális partnerek, a szakmai szervezetek és természetesen az oktatási-képzési rendszer) célirányos együttműködését;
- az innovatív oktatást, képzést, azaz az oktatás folyamatos tartalmi, szervezeti megújulását;
- az oktatás és a munka világa közötti sokrétű és szoros kapcsolatok kialakítását;
- az oktatási rendszerek és az iskola nyitottá tételét, ami egyfelől azt feltételezi, hogy a tanulási, képzési lehetőségek az egyén számára az élet bármely szakaszában hozzáférhetőek, másfelől azt igényli, hogy az iskola a szűkebb helyi közösségek minden tagja számára a tanulás, az önképzés színterévé válhasson.

Végül, de nem utolsósorban az egész életen át tartó tanulás céljainak sikeres valóra váltása a mainál lényegesen intenzívebb együttműködést igényel a tagállamok között az oktatás-képzés területén és az ahhoz kapcsolódó szférákban. A tanulói/hallgatói és a tanári/oktatói mobilitást, az oktatási intézmények közötti széles körű intézményesített kapcsolatok kialakítását, a tapasztalatok

folyamatos kicserélését felölelő sokoldalú együttműködésnek végső fokon el kell vezetnie egy egységes európai oktatási térség megteremtéséhez.

Az Európai Unió a strukturális alapokról – mindenekelőtt az Európai Szociális Alapról (ESZA) és az Európai Regionális Fejlesztési Alapról (ERFA) –, továbbá az európai foglalkoztatási stratégia gyakorlati végrehajtásáról szóló dokumentumokban fogalmazta, illetve jelölte meg a Közösség által „felvállalt” oktatási, szakképzési célokat és a megvalósításukat segítő finanszírozási forrásokat. Ennek eredményeként nagyságrendekkel megnövekedtek a tagállamok részére az oktatás-képzés fejlesztésére rendelkezésre álló közösségi pénzügyi eszközök. A kilencvenes évek derekáig az unió költségvetésének kevesebb mint egy százalékát fordította – elsősorban a tagállamok közötti – oktatási-képzési együttműködés támogatására. Azóta viszont a strukturális alapok csatornáin keresztül bőkezűen finanszírozza az oktatási-képzési rendszerek fejlesztésére, korszerűsítésére és bővítésére kidolgozott nemzeti programokat. A 2000–2006 közötti költségvetési időszakban az unió mintegy 60 milliárd eurót (15 ezer milliárd forintot) szán a humán erőforrások fejlesztésére. Előzetes becslések szerint a gigászi összegnek hozzávetőleg a 20 százalékát fogják közvetlenül az egész életen át tartó tanulás támogatására fordítani.

2. Az oktatás és a képzés tartalma, szervezeti felépítése

Előremutató változás, hogy az oktatás és a képzés tartalma, szervezeti felépítése tekintetében a tagállamok érintetlenül megőrizték kizárólagos kompetenciájukat. Az Amszterdami Szerződés, csakúgy, mint a Nizzai Szerződés ebben a vonatkozásban szigorúan őrködik a tagállamok kizárólagos felelőssége felett, s ezekben a kérdésekben kizár mindenemű jogharmonizációt.

A tagállamok napjainkban is önállóan döntenek nemzeti oktatási-képzési rendszereik finanszírozásáról, szervezeti felépítéséről, az oktatás tartalmáról, a képesítésekkel stb. kapcsolatos kérdésekről. Ezért az európai oktatási-képzési rendszerek változatlanul sokszínű képet mutatnak. Lépten-nyomon tapasztalhatjuk azonban, hogy a közös tőről fakadt európai kultúra talaján – a nemzetek, államok sok évszázados együttélésének, az eszmék bonyolult kölcsönhatásának eredményeként – igen sok a közös vonás a nemzeti oktatási-képzési rendszerek felépítésében és működésében. Az elmúlt évtizedekben, a mélyülő globalizációs folyamat nyomán gyorsuló ütemű és erősödő közeledés (konvergencia) tapasztalható e rendszerek struktúrája, a képzési programok és a képesítések terén. Az Európai Unió oktatáspolitikája e közeledési folyamatot bátorítja és ösztönzi. A 2010-re

megvalósítandó célok között kiemelten szerepel az európai oktatási-képzési rendszerek, valamint a szakképesítések, végzettségek minél teljesebb összehasonlíthatóságának és egybevetettségének (kompatibilitásának) megteremtése. Ez lehetővé fogja tenni, hogy a közösségi állampolgárok bármelyik tagállamban akadálytalanul tanulhassanak tovább, és munkavállalóként, vállalkozóként kamatoztathassák megszerzett szakképzettségüket.

Az Európai Unióról szóló szerződés az oktatás-képzés területén a Közösség feladatait és hatáskörét abban jelöli meg, hogy a tagállamok közötti együttműködés ösztönzése és szükség szerinti kiegészítése révén előmozdítsa a tagállamokban a minőségi oktatás megteremtését. Az elmúlt évtizedekben az unió égisze alatt – különféle programok formájában – kialakultak az intézmények és a szakemberek szakmai együttműködésének, az információáramlásnak, a személyek (oktatók, tanárok, diákok) széles körű cseréjének változatos és egymás gyakorlatát, szemléletét gazdagító, intenzív formái. Magyarország már a kilencvenes évek közepén bekapcsolódhatott az uniós együttműködési programokba. A csatlakozás nyomán részvételünk teljes körűvé válik, emellett arra is lehetőségünk lesz, hogy javaslatainkkal, elgondolásainkkal és természetesen szavazatunkkal aktív, egyenrangú formálói legyünk az Európai Unió oktatáspolitikájának.

3. A nyitott koordináció módszere

Az unió ambiciózus stratégiájának megvalósítása érdekében – a tagállamok szerződésben garantált kizárólagos hatáskörének érintetlenül hagyása mellett – kialakulóban vannak az oktatáspolitikai együttműködés

új keretei. A közös gondolkodás és cselekvés számára elsősorban a 2000-ben beindított, úgynevezett nyitott koordináció módszere teremti meg a politikai, a szakmai és a jogi kereteket. A nyitott koordináció meneteiben ez ideig a tagállamok először közösen

elemezték az oktatás-képzés helyzetét az unióban, majd az együttesen levont következtetések alapján meghatározták a közösségi szinten megvalósítandó legfontosabb célokat. A célkitűzések között szerepel például, hogy 2010-ig a tagállamokban a jelenleginek a felére csökkenjen az iskolarendszerekből érettségi nélkül kikerülő fiatalok aránya. Napjainkban a tagállamok a közösen kijelölt célok megvalósításának nemzeti programját és menetrendjét dolgozzák ki. Az önállóan kimunkált programok végrehajtásához a tagállamok igénybe vehetik a kapcsolódó közösségi pénzügyi forrásokat is. A programokról és azok megvalósításának eredményeiről kötelesek beszámolni a Közösségnek. Ennek alapján értékeli majd a vállalt kötelezettségek teljesítését, amit azután újabb célok közös kijelölésének a szakasza követ.

Magyarország már napjainkban is részese a nyitott koordináció folyamatának. Egyebek mellett vállalnia kell, hogy a közösen megfogalmazott feladatokat a magyar nemzeti adottságok és szükségletek függvényében megállapított keretek között és ütem szerint hajtja végre.

A konkrét célok valóra váltásához Magyarország már 2004-től igénybe veheti a strukturális alapok révén rendelkezésére álló közösségi pénzügyi támogatási forrásokat.

A 2004–2006 közötti időszakra szóló Nemzeti Fejlesztési Terv tervezete az oktatás és a képzés fejlesztése tekintetében mintegy 250 millió euró (megközelítőleg 65 milliárd forint) közösségi támogatás igénybevételével számol. Az összeg a rendelkezésre álló uniós fejlesztési forrásoknak hozzávetőleg 20–25 százalékát teszi ki.

Dióhéjban: ezek azok az oktatáspolitikai alapelvek, uniós támogatási formák és eszközök, amelyeknek a hazai viszonyokra való adaptálása, illetve célszerű igénybevétele eredményeként az oktatás-képzés területén – ha nem is azonnal, de fokozatosan, és elsőként a rendszerek szintjén érzékelhető – javulás, érdemleges fejlődés következik be. Előbb-utóbb azonban az oktatási-képzési rendszerek fontos szereplői – az intézményfenntartók, a diákok, a tanárok és a szülők – is élvezheti a tartalmi, szervezeti és infrastrukturális korszerűsítés áldásos hatását. Az egyének a korábbiaknál jobb, kulturáltabb körülmények között olyan tudás és készségek birtokába jutnak majd, amelyeket évek múltán, aktív életük során kamatoztathatnak. A megszerzett korszerű ismeretek, képességek révén (például jó idegennyelv-tudás) javulnak majd az egyének esélyei a csatlakozásból fakadó közvetlen előnyök kihasználása tekintetében is.

II. Jogosultságok az oktatás-képzés területén

A külföldön történő tanulással kapcsolatos közösségi jogszabályok, az eljárási rend és a gyakorlat a legfontosabb uniós alapelvekből – a személyek Közösségen belüli szabad mozgásával, a nemzeti hovatartozás szerinti megkülönböztetés tilalmával kapcsolatos rendelkezésekből – vezethetők le.

1. A közösségi állampolgárok jogai

Jogszabályok tucatjai biztosítják, hogy a közösségi állampolgárok a mindennapi életben az unió egész területén gyakorolhassák az oktatással és a képzéssel összefüggő jogaikat. Az egyének tanulással kapcsolatos jogosultságai lépcsőről lépésre, az egységes belső piac kialakulásával párhuzamosan bővültek és szilárdultak meg. Az EGK létrehozásáról szóló, 1958. évi Római Szerződésben például az oktatás még fogalomként sem szerepelt, s egészen 1992-ig, a Maastrihti Szerződés megszületéséig kellett várni arra, hogy az oktatás a közösségi jog részévé legyen. Az egyetemi, főiskolai hallgatók számára pedig csak 1993-ban vált alanyi joggá a Közösségen belül a tanulmányi célú szabad mozgás.

A továbbiakban röviden áttekintjük, hogy az unió tagállamaiban napjainkban milyen lehetőségekkel élhetnek a közösségi állampolgárok – következésképpen a teljes jogú tagság pillanatától a magyar állampolgárok – az oktatás-képzés területén.

2. A migráns munkavállalók gyermekeinek oktatása

A személyek, ezen belül kiemelten a munkavállalók, az önálló vállalkozók szabad mozgása a Közösség egész területén az egységes európai piac lényegét kifejező négy alapszabadság egyike. Ahhoz, hogy a munkavállalók és az önálló vállalkozók ténylegesen élni tudjanak a szabad mozgás jogával – azaz közösségi állampolgárként az unió területén bárhol munkát vállaljanak, vagy önálló vállalkozóként letelepedjenek –, elengedhetetlen, hogy családjukat, gyermekeiket is magukkal vihessék. Ehhez egyebek között az is szükséges, hogy az úgynevezett migráns munkavállalók, illetve önálló vállalkozók gyermekei megfelelő oktatásban részesüljenek az őket befogadó országban. Ennek biztosítására már a hatvanas-hetvenes években több kötelező érvényű jogszabály született.

A migráns munkavállalók szabad mozgásáról, s gyermekeik oktatásáról szóló tanácsi rendeletek és irányelvek, valamint az Európai Bíróság ezekre vonatkozó értelmezései kötelezik a tagállamokat arra, hogy a közösségi munkavállalók gyermekeit a saját állampolgárságú gyermekekkel azonos módon kezeljék az általános oktatásba, a szakképzésbe és átképzésbe való bejutás és az abban való részvétel tekintetében. A rendelkezések azt is előírják a befogadó tagállam részére, hogy – a migráns munkavállaló gyermekeinek beilleszkedését elősegítendő – a helyi viszonyok szerinti tankötelezettség időtartamára tandíjmentességet biztosítsanak.

Ha egy magyar állampolgár munkavállalóként, vagy önálló vállalkozóként a tagállamok valamelyikében letelepedik és/vagy munkát vállal, iskoláskorú gyermekeit a tankötelezettség¹ időtartamára a befogadó ország állampolgár gyermekeivel azonos jogok illetik meg az iskolába, a szakképző intézménybe történő felvétel, illetve az oktatásban, képzésben való részvétel tekintetében.

2.1. Speciális tanulási támogatás

A gyermekek új környezetbe való beilleszkedésének segítésére a befogadó állam hatóságainak

gondoskodniuk kell arról is, hogy a tanulók ingyenes oktatás (külön foglalkozás) keretében elsajátíthassák a befogadó állam hivatalos nyelvét, illetőleg – ha több hivatalos nyelv létezik (például Belgiumban) – az egyik hivatalos nyelvet. A befogadó ország hatóságainak, a gyermekek származása szerinti ország hatóságaival együttműködve, a szokásos oktatással összehangolva gondoskodniuk kell továbbá arról is, hogy a tanulók megismerkedjenek hazájuk történetével, kultúrájával és nyelvével.

2.2 Szociális juttatások

Az iskoláskorú gyermekeket megillető szociális juttatások kérdésében az elmúlt évtizedekben számos vita, nézeteltérés támadt a migráns munkavállaló szülők és az őket befogadó ország iskolafenntartó hatóságai között. Ezekre a vitákra gyakran az Európai Bíróság ítéletei, állásfoglalásai tettek pontot. Az Európai Bíróság döntései alapján egyértelmű, hogy a migráns munkavállaló gyermeke jogosult mindazon szociális juttatások, támogatások igénybevételére, amelyekben a befogadó ország tanulói részesülhetnek.

Valamelyik tagállamban dolgozó munkavállaló, vagy letelepedett önálló vállalkozó iskoláskorú gyermekét az adott tagállamban

¹ A tankötelezettség alsó és felső korhatára és időtartama a tagállamokban nem egységes, de az rendszerint 6 éves korban kezdődik és 16 éves korig tart.

magyar gyermekeket sem illeti meg a tandíjmentesség. (A magániskolák számaránya azonban a tagállamok többségében nem éri el az 5 százalékot.) Ezek a jogok természetesen akkor sem illetik meg a magyar gyermekeket, ha Magyarországon maradó és dolgozó szüleik ismerősökhöz, rokonokhoz küldik őket valamelyik tagállamba, például nyelvtanulás céljából. Ilyenkor a gyermekek felvételével, oktatásával kapcsolatos kérdésekben a befogadó állam hatályos szabályozása az irányadó.

3. A migráns munkavállalók részvétele a szakmai át- és továbbképzésekben

megilletik mindazok a kedvezmények, támogatások (például tanszer- és tankönyvsegély, utazási, étkezési támogatás), továbbá minden más olyan pénzbeli és természetbeni juttatás, amelyhez, illetve amelyekhez a befogadó ország rendelkezései értelmében saját állampolgárságú tanulói hozzájuthatnak.

Nyomatékosan hangsúlyozni kell, hogy ezekkel a lehetőségekkel, kedvezményekkel csakis és kizárólag a migráns munkavállalók, önálló vállalkozók gyermekei élhetnek, és csak állami, önkormányzati fenntartású iskolákban, szakképző intézményekben. Magániskolákban, ahol a befogadó állam polgárainak is fizetniük kell gyermekeik taníttatásáért, a

A közösségi jogszabályok értelmében a migráns munkavállalót a befogadó ország munkavállalóival azonos jogok és kedvezmények illetik meg akkor, ha szakképző intézményekbe, átképző központokba kíván bejutni. E téren is tilos a migráns hátrányos megkülönböztetése. Az igénybe vehető jogosultságok és kedvezmények természetesen tagállamonként (tartományonként), sőt szakmánként is változnak, a lényeg ebben a vonatkozásban az egyenlő elbánás elvének következetes érvényesítése. Ezekkel a kedvezményekkel bizonyos megszorításokkal élhet a migráns munkavállaló abban az esetben is, ha munkahelyét feladja, vagy nem önhibájából feladni

kényszerül, s meghatározott hivatás gyakorlásához szükséges szakképesítés megszerzése céljából felsőfokú tanulmányokat kíván folytatni.

3.1 Jogok, juttatások

Valamely tagállamban dolgozó magyar munkavállalót, amennyiben szakmai továbbképzésben, átképzésben kíván részt venni, a befogadó ország szerinti állampolgárságú munkavállalókkal minden tekintetben azonos jogok és kedvezmények (például képzési támogatás, tanulmányi szabadság stb.) illetik meg.

3.2 Felvétel a befogadó tagállam felsőoktatási intézményeibe

A magyar migráns munkavállalókat a befogadó állam állampolgáraival azonos feltételekkel várják a főiskolák, egyetemek. A befogadó ország állampolgárait megillető szociális természetű juttatások, kedvezmények azonban csakis abban az esetben válnak hozzáférhetőkké, ha a választott tanulmányok és a feladott tevékenység természete között egyértelműen kimutatható kapcsolódás van, illetve a migráns munkavállaló bizonyíthatóan nem csupán azért vállalt munkát, hogy tanulmányokat folytathasson. Ezen szabály alól abban az esetben számíthat a magyar hallgató (is) kivételre, azaz a szociális

jellegű juttatások akkor is megilletik, ha az önhibáján kívüli állásvesztés után, a munkaerőpiaci helyzet miatt az eredetileg ellátott munkájától eltérő természetű felsőfokú szakképzettség megszerzésére kényszerül.

4. Tanulmányok folytatása a tagállamok felsőoktatási intézményeiben

A közösség egyik legfontosabb alapelve a nemzeti hovatartozás miatti megkülönböztetés tilalma. Ennek az alapelvnek a tagállamok egyaránt kötelesek érvényt szerezni a felsőoktatási intézményekben történő felvétel és az ott folytatott tanulmányok tekintetében. A diszkrimináció tilalmáról és az egyenlő elbánásról szóló elv egyetemesen elfogadott gyakorlattá válását az oktatás, felsőoktatás területén sok-sok vita, pereskedés előzte meg. A mai egységes gyakorlat kialakulását nagyban elősegítették az Európai Bíróság nemegyszer nagy visszhangot kiváltó, precedens értékű ítéletei, állásfoglalásai. A Bíróság rendszerint a személyek szabad mozgásának, a diszkrimináció tilalmának alapelveiből kiindulva, valamint a Római Szerződés szakképzéssel kapcsolatos rendelkezéseinek kiterjesztő értelmezése alapján hozta meg előremutató ítéleteit.

4.1. Felvétel a tagállamok felsőoktatási intézményeibe a tanulmányok teljes időtartamára

Napjainkban minden közösségi állampolgárt a befogadó ország állampolgáraival azonos elbánásban kell részesíteni mind a felsőoktatási intézményekbe történő bejutás, mind az ottani tanulmányok folytatása tekintetében. Az uniós jogszabályok kategorikusan tiltják, hogy a felsőoktatási intézmények a nem-honos közösségi állampolgárokra magasabb beiratkozási, vagy tandíjat vessenek ki, mint saját állampolgárságú diákjaikra. Ha az adott országban, illetve intézményben nincs beiratkozási vagy tandíj, ezt a gyakorlatot értelemszerűen ki kell terjeszteni valamennyi közösségi állampolgársággal rendelkező diákra. Hasonlóképpen, amennyiben a szóban forgó ország diákjai felvételi vizsga nélkül nyernek felvételt egy intézménybe, akkor valamennyi közösségi állampolgárságú diákot azonos elbánás illeti meg.

Az azonos elbánás elvének alkalmazása azonban nem terjed ki az ösztöndíjra, a diákhitelre vagy más hasonló, szociális természetű támogatásra, juttatásra. A mindenkori oktatási hatóságok, vagy az érintett felsőoktatási intézmény rendelkezései az irányadók az oktatási folyamathoz, a tanuláshoz közvetlenül kapcsolódó szolgáltatásokkal (például könyvtárlátogatás, menza, utazási bérlet, kollégiumi férőhely) kapcsolatban.

A felvételi feltételek természetesen intézményenként változnak. Mindenkinek önérdéke, hogy a lehető legalaposabban megismerje az általa kiválasztott intézményben hatályos felvételi, tanulmányi, valamint pénzügyi feltételeket. A felvételi feltételek között mindenkor szerepel annak a nyelvnek a megfelelő szintű ismerete, amelyen az adott intézményben az oktatás folyik. Néhány országban (például Nagy-Britanniában, Németországban) a külföldi állampolgárok felvételének előfeltétele olyan nyelvvizsga-bizonyítvány bemutatása, amely esetenként Magyarországon is megszerezhető.

A csatlakozás után minden érettségi bizonyítvánnyal rendelkező magyar fiatal korlátozások és megszorítások nélkül jelentkezhet felvételre az unió bármelyik tagállamának bármelyik felsőoktatási intézményébe. A felvételi vizsgára bocsátásnak (ha van ilyen), vagy a felvételnek azonban előfeltétele lehet az oktatási nyelv kellő szintű ismeretét igazoló nyelvvizsga-bizonyítvány. Az intézmények a felvétel anyagi-pénzügyi, tanulmányi és más (például egészségügyi) feltételei tekintetében kizárólag a saját állampolgárral szemben támasztott követelményeket érvényesíthetik, s nem alkalmazhatnak semmiféle hátrányos megkülönböztetést.

A magyar diák azonban nem tarthat igényt a befogadó ország diákjait megillető ösztöndíjra, diákhitelre, vagy más jóléti ter-

mészertű juttatásra. Ez gyakorlatilag annyit jelent, hogy a diáknak magának kell gondoskodnia a megélhetéséről. Az oktatáshoz, tanuláshoz közvetve kapcsolódó kedvezmények, szolgáltatások (például utazási bérlet, menza, diáktotthon stb.) kedvezményes igénybevételére vonatkozóan nincs egységes közösségi szabályozás. Mindenkor a helyi gyakorlatot kell irányadónak tekinteni.

4.2. A tanulmányi célú tartózkodási engedély megszerzésének feltételei

A főiskolai, egyetemi tanulmányok folytatásának magától értetődő előfeltétele, hogy a közösségi állampolgárságú diák tanulmányainak időtartamára szólan jogszerűen az érintett országban tartózkodhasson. Mindössze tíz esztendeje annak, hogy a közösségi állampolgárok lehetőséget kaptak arra, hogy – tanulmányaik folytatása céljából – szabadon megválaszthassák tartózkodási helyüket a Közösség egész területén. A Római Szerződés aláírásától számítva tehát közel négy évtizednek kellett eltelnie ahhoz, hogy a közösségi állampolgárokat ne csak a munkavállalás, hanem a tanulás címén is alanyi jogon megillessa a Közösségen belüli szabad mozgás.

Az erre vonatkozó, 1993-ban született irányelv egységes elvek mentén szabályozta ezt a kérdést. Kötelezte a tagállamokat, hogy nemzeti jogrendjük keretein belül alkos-

sanak olyan jogszabályt, amely lehetővé teszi területükön a közösségi állampolgárok tanulmányi célú tartózkodását. Ugyanakkor felhatalmazza a tagállamokat arra, hogy a tanulmányi célú tartózkodási engedély kiadása előtt meggyőződjenek arról, hogy a diák rendelkezik-e a megélhetéséhez szükséges anyagiakkal és betegbiztosítással. Amennyiben a hatóságok megbizonyosodtak e feltételek meglétéről, kötelesek a kérvényező (és felesége, valamint gyermekei) részére meghatározott időtartamra (például egy tanévre) kiadni a tartózkodási engedélyt. Ha a későbbiekben a hatóságok meggyőződnek arról, hogy az érintett ténylegesen tanulmányokat folytat, tartózkodási engedélyét egy újabb tanévre meghosszabbítják.

Amennyiben egy magyar állampolgár valamelyik tagállamban felvételt nyer egy szakma/hivatás gyakorlásához szükséges képzettséget nyújtó felsőoktatási intézménybe, az intézmény székhelye szerint illetékes igazgatási szervnél (rendőrkapitányság, bevándorlási hivatali kirendeltség stb.) kell tartózkodási engedélyért folyamodnia. A kérelem benyújtása előtt feltétlenül tájékozódnia kell arról, hogy a hatóságok milyen igazolások bemutatását igénylik a megélhetéséhez szükséges anyagiak meglétéről. Néhány országban megelegednek azzal, ha a kérvényező nyilatkozik a hatóságok előtt, hogy rendelkezik a megélhetéséhez szükséges

anyagiakkal. Többnyire azonban megkövetelik a megfelelő készpénz birtoklását tanúsító bankfolyószámla-kivonat bemutatását. Fontos tudni, hogy a diák közvetlen hozzátartozója, például a felesége, a férje jogán részére kiadott tartózkodási engedély birtokában akár munkát is vállalhat.

4.3. Továbbtanulás és résztanulmányok folytatása felsőoktatási intézményekben

A diákok mobilitásának ösztönzése és támogatása az Európai Unió alapítószerződésben rögzített kötelezettsége. Az unió a kilencvenes évek dereka óta komoly erőfeszítéseket tesz annak érdekében, hogy az oktatás és a szakképzés minden szintjén lendületet adjon a mobilitásnak. Ennek érdekében indította el az oktatási, szakképzési és ifjúsági közösségi akcióprogramokat. Emellett – alkalmanként együttműködésben az Európa Tanáccsal, az UNESCO-val, más tekintélyes szakmai szervezetekkel, valamint az unión kívüli európai országokkal (Norvégia, Svájc) és egyes tengerentúli államokkal (Izland) – egy sor olyan kezdeményezést karolt fel, amelyek a mobilitás és az oktatási intézmények közötti együttműködés bővítésével, diverzifikálásával hozzájárulhatnak a közös európai oktatási térség megteremtéséhez. E kezdeményezések közül is kiemelkedik az 1999-ben újtjára indított, úgynevezett „bolognai folyamat”. Az európai oktatási miniszterek

(köztük Magyarország is) 1999-ben, Bolognában megrendezett konferenciájukon állást foglaltak az egységes európai felsőoktatási térség 2010-ig történő kialakítása mellett. Ennek aktív előmozdítása érdekében többek között vállalták, hogy kialakítják az összehasonlítható, illetve kompatibilis, úgynevezett kétszintű képzési rendszert, valamint az egységes kreditrendszert.

4.4. Az oktatási, szakképzési közösségi akcióprogramok

A Közösség az oktatás, szakképzés területén az Európai Unióról szóló szerződésben rögzített feladatainak jelentékeny részét az úgynevezett közösségi akcióprogramok keretében hajtja végre. Ezek egyik alapvető célja, hogy előmozdítsák az oktatók/tanárok és a diákok mobilitását a közoktatásban, a szakképzésben és a felsőoktatásban. A megvalósítást részben a mobilitási programok részleges finanszírozásával, részben a mobilitás intézményes kiépítését segítő akciókkal és speciális programokkal (például az Európai Kreditátviteli Rendszer széles körű bevezetésével) támogatják. A 1995-ben elindított, majd 2000-ben megújított Socrates- és Leonardo da Vinci-akcióprogram keretében – az Európai Bizottság koordinációja mellett – lezajlott mobilitási akciók a köz- és a felsőoktatásban, továbbá a szakképzés területein évente tanárok, szakoktatók, tanulók tízez-

reinek teremtettek és teremtenek lehetőséget arra, hogy más tagállamban képezzék magukat, ott tegyenek szert szakmai-üzemi gyakorlatra, tapasztalatot cseréljenek, építsék szakmai-személyi kapcsolataikat. A Leonardo da Vinci-program mobilitási akcióiban nemcsak középfokú szakképző intézetek tanulói és egyetemi, főiskolai hallgatók kapcsolódhatnak be, hanem szakmunkás fiatalok is. A kedvezményezettnek akár egy éves időtartamú szakmai gyakorlatra is lehetőséget kapnak képzőintézményekben és vállalatoknál.

A Socrates- és a Leonardo da Vinci-programban részt vettek száma a közelmúltban lépte túl az egymillióit. A közösségi programok – így a mobilitási programok – költségeinek nagyobb részét az Európai Unió finanszírozza. Tartalmukról, a prioritásokról az unió vezető testületei (a Tanács és az Európai Parlament közösen) határoznak. A támogatásokat a tagállamok oktatási, szakképző intézményei, valamint a mobilitási akciókban részt vevők pályázati úton nyerhetik el. A pályázatok nyilvános kiírásáról és az érdekeltek tájékoztatásáról a tagállamokban működő Socrates, illetve Leonardo da Vinci nemzeti irodák gondoskodnak, és elbírálásukat is többnyire a nemzeti irodák által felkért szakértői bizottságok végzik. Néhány úgynevezett központosított akció esetében a pályázatokat az Európai Bizottság által felkért szakértők bírálják el Brüsszelben.

Magyarország – a többi tagjelölt országgal együtt – 1997 óta vesz részt a Socrates- és a Leonardo da Vinci-programban. A programok keretében az elmúlt öt évben több mint 5000 főiskolai, egyetemi hallgató, szakközépiskolai tanuló, illetve szakmunkás fiatal kapott lehetőséget résztanulmányok folytatására, nyelvtanulásra, szakmai gyakorlatra valamelyik tagállam oktatási intézményében, vállalatánál. Az Európai Kerdításviteli Rendszer lehetőséget ad a Socrates-program keretében folytatott résztanulmányok elismertetésére a magyarországi anyaintézményben. A Leonardo da Vinci-program keretében végzett külföldi szakmai gyakorlatról a résztvevők az Európai Bizottság által létrehozott személyes igazolást (úgynevezett Europass-training) kaphatnak. A Socrates-program az általános és a középiskolák, a szakközépiskolák pedagógusai számára is lehetővé teszi, hogy a tapasztalatcserét szolgáló tanulmányutakon vegyenek részt, az egyetemi, főiskolai oktatók pedig kutatómunkára, vendégtanári feladatok ellátására vállalkozhatnak.

Magyarországon a közösségi akcióprogramokkal kapcsolatos valamennyi feladatot az Oktatási Minisztérium szakmai felügyelete alatt működő Tempus Közalapítvány keretében létesült Socrates és Leonardo da Vinci nemzeti irodák látják el. Az irodák minden évben kötelesek nyilvánosan meghirdetni az

érintett oktatási intézményekben a pályázatokot. A pályázatok a Tempus Közalapítvány honlapján is olvashatók.

Magyarország csatlakozását követően a pályázatok kiírásában és lebonyolítási rendjében, a nyertes pályázók részvételi feltételeinek tekintetében nem lesz változás. A programokban való magyar részvétel költségeit azonban a tagság pillanatától teljes mértékben az unió központi költségvetése állja majd, s Magyarország szavazati joggal vehet részt a programokkal kapcsolatos közösségi döntések meghozatalában.

4.5. A továbbtanulást, a résztanulmányok folytatását segítő más eszközök

A nyolcvanas évek közepén jött létre a tanulmányi célú elismeréssel foglalkozó nemzeti hatóságok, az úgynevezett *National Academic Recognition Center* (NARIC) egységes európai hálózata. A hálózat egyik legfontosabb feladata, hogy az érdeklődőket tájékoztassa a tagállami felsőoktatási továbbtanulási lehetőségekről és követelményekről. Ha a végzős magyar diák külföldön szeretné megkezdeni, vagy folytatni főiskolai, egyetemi tanulmányait, illetve magasabb szintű tanulmányokat kíván folytatni, feltétlenül érdemes tájékozódnia az Oktatási Minisztériumban működő magyar NARIC-irodánál a lehetőségekről és a követelményekről.

A nyolcvanas évek végén dolgozták ki, majd a kilencvenes évek legvégén – többek között Magyarország közreműködésével – alkották meg annak az *egységes oklevélmellékletnek* a modelljét, amely jelentős mértékben elősegíti, hogy elsősorban a továbbtanulás szempontjából összehasonlíthatóvá és valamennyi nemzeti rendszer viszonyai között értelmezhetővé váljanak a más tagállamok felsőoktatási intézményeiben szerzett legkülönbözőbb képesítések. Az egységes oklevélmelléklet tárgyyszerű információkat nyújt nemcsak a hallgató tanulmányainak tartalmáról és előmeneteléről, hanem az érintett tagállam oktatási és képesítési rendszeréről is. A hatályos felsőoktatási

törvény lehetőséget ad arra, hogy az intézmények – kérelemre – angol vagy francia nyelven adják ki az egységes oklevélmellékletet.

Ha egy magyar diák, főiskolai/egyetemi tanulmányait befejezve valamelyik tagállamban tovább kíván tanulni, ajánlatos beszereznie az oklevélmellékletet. Ennek a dokumentumnak a birtokában könnyebben elismertethető a Magyarországon szerzett végzettség. Az egységes oklevélmelléklet kiállítását a végzettség szerinti oktatási intézménynél kell kérvényezni.

Az *Európai Kreditátviteli Rendszer (ECTS)* olyan egységes elvek és kritériumok alapján kidolgozott értékelési rendszer, amely összehasonlíthatóvá teszi a tagállamok különböző felsőoktatási intézményeiben folytatott tanulmányokat, és az ott elért egyéni előmenetelt. A rendszer érdemlegesen megkönnyíti a hallgatói mobilitást: a gyakorlatban lehetőséget teremt arra, hogy az egyik intézményben elvégzett tanulmányokat egy másik intézményben elfogadják, s ezzel mód nyílik a tanulmányok folytatására. A kreditrendszer az úgynevezett kreditegységre épül. A kreditegység gyakorlatilag a tanulmányokra fordított munkaidőt ismeri el, de csak abban az esetben, ha a hallgató sikeresen számot adott (szóbeli, írásbeli kollokvium, beszámoló stb. formájában) tanulmányi kötelezettségeinek teljesítéséről. A sikeresen letett vizsgák is szaporítják a hallgató által birtokolt kreditegységek számát.

Az Európai Unió ösztönzi és támogatja, hogy a tagállamok felsőoktatási intézményei az Európai Kreditátviteli Rendszer keretében kétoldalú megállapodásokat kössenek egymással, ezzel is segítve a mobilitást. Hazánkban kormányrendelet kötelezi a felsőoktatási intézményeket arra, hogy a rendeletben megállapított egységes elvek és szempontok szerint dolgozzák ki és legkésőbb 2003 közepéig vezessék be a hallgatók tanulmányi előrehaladásának kreditalapú mérését és nyilvántartását. Az ECTS-alapú kreditrendszer általános magyarországi bevezetése lehetőséget teremt arra, hogy a hazai felsőoktatási intézmények kreditátviteli megállapodást kössenek európai partnerintézményekkel, ami további lendület adhat a hallgatói mobilitásnak.

Amennyiben a kreditrendszerre áttért hazai felsőoktatási intézmények hallgatói uniós tagállamban kívánnak résztanulmányokat folytatni, feltétlenül tudakolják meg, hogy egyetemük/főiskolájuk kötött-e ECTS-megállapodást valamelyik európai intézménnyel.

5. A Magyarországon szerzett végzettség, szakképesítés elismerése a tagállamokban

A személyek szabad mozgása és az oklevelek, szakképesítések kölcsönös elismerése között igen szoros az összefüggés. Egyfelől ugyanis nem beszélhetünk a megkülönbözte-

tés tilalmáról a munkavállalás, a letelepedés területén, ha a Közösségen belül nem ismerik el az egyes tagállamok nemzeti oktatási-képzési rendszerei által kibocsátott okleveleket. (Ez ugyanis áthághatatlan akadályt gördít az elé, hogy a migráns munkavállaló a szakképztségének megfelelően helyezkedjen el.) Másfelől nem lehet szó az oklevelek, szakképesítések kölcsönös elismeréséről, ha a szakképesítésekben megtestesülő, s a tanulás és képzés során megszerzett készség- és tudáshalmaz nem összehasonlítható. Nem véletlen tehát, hogy az oklevelek és a szakképesítések elismerésének ügyét – bár az szorosan az oktatási-képzési rendszerek problematikájához tartozik – az unión belül szigorúan a személyek szabad áramlásával kapcsolatos kérdések közé sorolják.

Az, hogy az államok a szakmák, a foglalkozások gyakorlását nemzeti keretek között jogilag szabályozott képesítési és más feltételekhez kötik, kétségkívül indokolt korlátozás, hiszen ez a szabályozás a köz javát, a társadalom érdekeinek a védelmét szolgálja. Mindazonáltal jogi és gyakorlati értelemben egyaránt komoly akadályokat gördít a személyek szabad áramlása elé, hiszen a migráns közösségi állampolgár többnyire nem rendelkezhet a befogadó állam oktatási-képzési rendszerének keretében szerzett szakképesítéssel. A szakképesítések kölcsönös elismerése végeredményben ezt a dilemmát oldja fel

azzal, hogy a szabad mozgás elé tornyosuló akadályokat egységes normatív szabályok közé szorítja, s tulajdonképpen „összebékíti” a szabad mozgás közösségi alapelvét az oklevelek, szakképesítések megszerzésének és a szakmák gyakorlásának tagállami (nemzeti) szintű szabályozásával.

Már a Közös Piac alapítói is felismerték a szakképesítések kölcsönös elismerése és a személyek szabad áramlása közötti kapcsolatot: a Római Szerződés például előírta a Bizottság számára, hogy dolgozzon ki a kölcsönös elismerésről rendelkező közösségi szabályokra vonatkozó javaslatokat. Az elmúlt évtizedek során e tekintetben egy sor fontos jogszabály született. Az így létrejött bonyolult elismerési rendszer tökéletesítésére és egyben egyszerűsítésére irányuló munkálatok napjainkban is folynak.

Az elismerés rendszere a duális elismerés elvére, azaz a diplomák, oklevelek és más képzettség megszerzését igazoló hivatalos bizonyítványok tanulmányi célú, valamint szakmai elismerésének határozott és világos megkülönböztetésére épül.

5.1. A tanulmányi célú elismerés

A tanulmányi célú elismerés (academic recognition) a kérdéses képzést kizárólag az iskolai végzettségi szint vagy fokozat, és az oktatás tartalma alapján mérlegeli. Azt vizsgálja, hogy egy személy által a származási

országban, illetve harmadik államban szerzett oklevél, vagy diploma a befogadó állam milyen szintű és jellegű oktatási, szakképzési intézményében megszerezhető képesítéssel egyenértékű. Az oklevél, képzettségi szint tanulmányi célú elismerésére akkor van szükség, ha a közösségi állampolgár egy másik tagállamban kíván továbbtanulni, magasabb szintű tanulmányokat folytatni, vagy éppenséggel folytatni szeretné megkezdett tanulmányait. A tanulmányi célú elismeréssel kapcsolatos kérdések a tagállamok kizárólagos hatáskörébe tartoznak, ezért e területen közösségi szabályozás nem létezik. Következésképpen a tagállamok nemzeti jogrendjük és oktatási, képzési rendszerük belső logikájából kiindulva mérlegelhetik, hogy egy másik tagállamban szerzett oklevél, vagy megkezdett felsőfokú tanulmányok saját oktatási rendszerükkel összevetve minek feleltethetők meg, azaz mivel „ekvivalensek”. Ezt – kérelemre – a tagállamokban erre kijelölt központi hatóság, vagy a képzettség, illetve a választott továbbtanulás szempontjából illetékes felsőoktatási intézmény állapítja meg.

A Magyarországon szerzett végzettség tanulmányi célú elismertetésével kapcsolatos tájékoztató feladatokat a valamennyi tagállamban működő NARIC-információs központok látják el. Ugyancsak ajánlatos minden esetben beszerezni az egységes diplomameléklelet is.

5.2. A szakmai elismerés

Az oklevelek, szakképesítések szakmai elismerésére (professional recognition) olyan esetekben van szükség, amikor egy közösségi állampolgár nem a származása szerinti tagállamban kíván munkát vállalni, önálló vállalkozóként letelepedni, vagy valamilyen ügynevezett szabadfoglalkozást (például ügyvéd, orvos) űzni. A szakmai célú elismerés – ellentétben a továbbtanulási szándékúval

– a közösségi szabályozás hatálya alá esik. Az utóbbi évtizedekben számos, a tagállamok számára kötelező érvényű irányelv született a szakképesítések szakmai elismeréséről. Ezek az elméleti és gyakorlati képzés tartalma, a képzettség jellege és/vagy a szakképesítés megszerzéséhez szükséges tanulmányi idő, végül a gyakorolni szándékozott szakma természete szerint részletesen szabályozzák a tagállamok jogrendjébe átültetendő, az elismerési eljárásra vonatkozó alapelveket és módszereket.

E közösségi jogszabályok értelmében hét szakma tekintetében (orvos, fogorvos, gyógyszerész, állatorvos, építész, ápolónő, szülésznő), az úgynevezett ágazati irányelvek alapján gyakorlatilag automatikus a szakképesítések elismerése. E szakmákat illetően ugyanis a befogadó tagállam köteles külön mérlegelés és vizsgálódás nélkül elismerni a kérelmező származása szerinti ország felső/szakoktatási intézménye által kibocsátott hasonló természetű oklevelet. Tudvalévő, hogy megelőzőleg a tagállamok gyakran hosszú évekig tartó tárgyalások során előzetesen egyeztették az adott szakképesítések megszerzésének minimális elméleti és gyakorlati követelményeit, és korszerűsítés céljából folyamatosan felülvizsgálják azokat.

Valamennyi más szakmában – a szakképesítés megszerzéséhez szükséges tanulmányi

idő függvényében – az elismerés úgynevezett első, második és harmadik általános rendszeréről szóló irányelvek rendelkeznek a szakmai elismerésről. A három általános rendszer gyakorlatilag felöleli valamennyi szakképzettség szakmai elismerését. A rendelkezések hatálya kiterjed az egyszerű fizikai foglalkozásoktól kezdve a legváltozatosabb kereskedelmi és szolgáltatási ágazatokban űzött szakmákon át a felsőfokú szakképesítésekre, sőt azokra a foglalkozásokra is, amelyek gyakorlásához a szükséges készségeket, ismereteket az érintett nem valamilyen formális, vagy nem-formális képzés, hanem gyakorlat útján szerezte meg.

Az elismerés fő szabályai mindhárom rendszerben azonosak. A szakmai elismerést az arra kijelölt nemzeti hatóságnál kérvényezni kell. A kérvényhez a hatóság által meghatározott formában (például hiteles fordításban) csatolni kell az előírt iratokat, okmányokat. A kérvény rendszerint díjköteles. Az elismerésre jogosult hatóság köteles a kérelmet 90 napon belül elbírálni. A szakképesítés szakmai elismerését az illetékes hatóság/szervezet (például kamara) kizárólag abban az esetben tagadhatja meg, ha a kérelmező által a befogadó országban gyakorolni szándékozott szakma és az elismertetni kívánt szakképesítés között nincs tényleges kapcsolat. Amennyiben az adott

szakma gyakorlásához szükséges képzés tartalma és időtartama tekintetében lényeges az eltérés a befogadó ország és a származás szerinti ország előírásai között, az elismerésre illetékes hatóság különböző vizsgák letételét, vagy meghatározott időtartamú szakmai gyakorlat eltöltését írhatja elő a kérelmező számára, aki eldöntheti, hogy a két lehetőség közül melyiket választja. Újabbban az elismerés feltételeként a tagállamok előírják a befogadó ország hivatalos nyelvének „ésszerű szintű” ismeretét is.

Hangsúlyozni kell, hogy az elismerés közösségi szabályai csakis és kizárólag az úgynevezett szabályozott szakmákra érvényesek, amelyek gyakorlásának feltételeit (például képzési követelmények, képzettségi szint stb.) a befogadó tagállamban jogszabályok írják elő. (Magyarországon az Országos Képzési Jegyzék – OKJ – tartalmazza a szabályozott szakmák listáját.) Az úgynevezett nem-szabályozott szakmák esetében a szakmai elismerés kérdésében a tagállam illetékes hatósága nemzeti, belső rendelkezései szerint járhat el és dönthet.

Minden tagállam köteles kijelölni azt a nemzeti hatóságot, amely a szakmai elismeréssel kapcsolatos kérdésekben ellátja az érdeklődőket a szükséges információkkal. Ezek a hatóságok rendszerint az érintett ország oktatási vagy kereskedelmi minisztériumában működnek. Jó tudni, hogy Német-

országban és Ausztriában az oktatásügy a szövetségi tartományok/államok hatáskörébe tartozik, itt a tartományi hatóságok, és nem a szövetségi kormány szervei hivatottak dönteni.

Azokban a tagállamokban, amelyek a csatlakozás pillanatában megnyitják munkaerőpiacukat a magyar munkavállalók előtt, értelemszerűen a magyar állampolgárokra nézve is hatályba lépnek a szakmai elismerésre vonatkozóan a nemzeti jogrendbe átültetett közösségi jogszabályok. Amennyiben magyar állampolgár munkavállalás, letelepedés okán el kívánja ismertetni a Magyarországon szerzett szakképesítését, ajánlatos jó előre megismerkednie az érintett szakmára vonatkozóan az adott tagállamban (szövetségi tartományban) hatályos szakmai elismerési követelményekkel (szabályozott, vagy nem szabályozott szakmáról van-e szó, az előbbi esetében az elismerés kritériumai, szükség van-e erkölcsi bizonyítványra, követelmény-e az előzetes szakmai gyakorlat megléte stb.). Emellett célszerű az elismerési hatóságtól precíz és részletes információkat beszerezni arról, hogy a magyarországi szakképesítés elismeréséhez milyen dokumentumokat – Magyarországon beszerzendő igazolásokat – és milyen formában kell az elismerésre irányuló kérvényhez csatolni.

III. A pedagógusok munkavállalási lehetőségei a tagállamokban

A hetvenes-nyolcvanas években számos vita tárgyát képezte az Európai Közösség tagállamaiban – és magában az Európai Bizottságban is –, hogy a pedagógus a közösségi jog értelmében egyáltalán munkavállalónak minősül-e, és irányadók-e a pedagógusokra nézve az alapítószerződésnek, valamint az úgynevezett másodlagos közösségi jognak a személyek (munkavállalók) szabad mozgására vonatkozó rendelkezései. Az Európai Bíróság iránymutató ítéletei már a nyolcvanas években választ adtak e kérdésekre. A Bíróság ugyanis kimondta, hogy noha az oktatás nem tárgya a szerződésnek (ez 1992 óta megváltozott), a személyek szabad mozgására vonatkozó alapjog a Közösség minden polgárát megilleti. Azt is leszögezte, hogy a pedagógus – noha szellemi munkás – ugyanúgy szolgáltatást nyújt javadalmazás fejében, mint a termelő- vagy a szolgáltatási szektorban foglalkoztatott munkavállaló. Végül a Bíróság azt is megállapította, hogy a pedagógusokra – bár többnyire közszolgálatban foglalkoztatott munkavállalók – nem terjeszthető ki az a kivétel, amelyet a szerződés a közhatalom gyakorlásában részt vevők alkalmazása kapcsán a tagállamok részére biztosított. Eszerint a közhatalom gyakorlásában részt vevők (például bírák, rendőrök, köztisztviselők) alkalmazásakor a tagállamok kivételt

tehetnek, és nem kötelesek érvényt szerezni a nemzeti hovatartozás szerinti megkülönböztetés tilalmáról szóló alaprendeletnek. A Bíróság úgy ítélte meg: jóllehet, a pedagógus közszolgálati alkalmazott, ténylegesen semmilyen módon nem vesz részt a közhatalom gyakorlásában. Ennek értelmében tehát közösségi munkavállaló, s ebben a minőségben a Közösség egész területén megilleti a szabad munkavállalás joga. Az állásajánlatok kapcsán a nemhonos közösségi állampolgárságú pedagógus jelentkezését a befogadó állam pedagógusával egyenlő mérce szerint kell elbírálni. Az Európai Bíróság azonban egy kivételt tett: nevezetesen kimondta, hogy a pedagógustól minden esetben megkövetelhető a befogadó ország nyelvének „arányos”, azaz az adott pedagógiai feladat ellátásához szükséges szintű ismerete.

A magyar pedagógus munkavállalás céljából szabadon mozoghat a csatlakozás pillanatától azokban a tagállamokban, amelyek a magyar munkavállalók előtt megnyitották munkaerőpiacukat. Ezekben az országokban szabadon jelentkezhet a meghirdetett tanári, tanítói állásajánlatokra. Számolnia kell azonban azzal, hogy megkívánhatják tőle a pedagógiai feladat ellátásával arányos nyelvismeretet. Természetesen a pedagógus munkavállalásának is előfeltétele a Magyarországon szerzett szakképzettség szakmai elismertetése.

IV. Fontosabb hatályos közösségi jogszabályok és oktatáspolitikai dokumentumok

Az Európai Unióról szóló szerződés (Maastrichti Szerződés, 1992) 12. és 39. cikke a diszkrimináció tilalmáról, a személyek szabad áramlásáról, 47. cikke az oklevelek és szakképesítések kölcsönös elismeréséről, 149. és 150. cikke az oktatásról és a szakképzésről;

A Tanács 1612/68 EKG rendelete a munkavállalók szabad mozgásáról a Közösségben;

A Tanács 77/486 sz. irányelve a migráns munkavállalók gyermekeinek oktatásáról;

Az 1975–85 között megalkotott, az orvosi, a fogorvosi, az állatorvosi, a gyógyszerészi, az építészmérnöki, az ápoló- és szülésznői diplomák és oklevelek „automatikus” elismeréséről szóló hét, úgynevezett ágazati irányelv;

A Tanács 89/48 EKG, 92/51 EKG, 99/42 EKG irányelvei az oklevelek és szakképesítések szakmai elismerésének úgynevezett első, második és harmadik általános rendszeréről;

A Tanács 93/96 EKG irányelve a diákok tartózkodási jogáról;

A Tanács és az Európai Parlament 1999/382 EK határozata a Leonardo da Vinci szakképzési közösségi akcióprogram második szakaszáról;

A Tanács és az Európai Parlament 2000/252 EK határozata a Socrates oktatási közösségi akcióprogram második szakaszáról.

1987: Hatályba lép az Európai Egységokmány, amely bevezeti a gazdasági és szociális kohézió fogalmát, s ennek kapcsán

hangsúlyozza a humán erőforrások fejlesztésének fontosságát.

1994: Az Európai Bizottság Növekedés, versenyképesség, foglalkoztatás című Fehér Könyvének megjelenése.

1996: Az Európai Bizottság megjelenteti az oktatási Fehér Könyvet, Tanulni és tanítani – menetelés a tanuló társadalom felé címmel

1997: Az úgynevezett Kék Könyv (az oktatással, szakképzéssel foglalkozó munkacsoport Európa kiteljesedése az oktatás és a képzés által című jelentése) megjelenése.

1997: A tudásalapú Európa felé – az Európai Bizottság közleménye.

2000: Memorandum az egész életen át tartó tanulásról – az Európai Bizottság munkaanyaga.

2000: Megjelenik a Bizottság közleménye, Digitális tanulás, a jövőnk oktatása címmel.

2000: Az Európai Tanács lisszaboni találkozójáról kiadott következtetések kiemelt jelentőséget tulajdonítanak az európai stratégia szempontjából az oktatási-képzési rendszerek fejlesztésének, és további konkrét közös teendőkről döntenek ezen a területen az úgynevezett nyitott koordináció módszerének alkalmazásával.

2001: Megjelenik az Európai Bizottság jelentése, Az európai oktatási rendszerek jövőjéről konkrét céljai címmel.

2001: A tagállamok részére szóló, 2001. évi foglalkoztatási irányelvek című dokumentum a tagállamok számára – a foglalkoztatáspolitikai célok részeként – önálló feladatként jelöli az oktatási, képzési rendszerek fejlesztését meg az egész életen át tartó tanulás szellemében.

2002: Tanácsi határozat „az európai oktatási és képzési rendszerek konkrét céljainak megvalósítását szolgáló részletes munkaprogramról”.

V. Hasznos hazai és európai elektronikus honlapcímek

Európai honlapok

Európai Unió

<http://europa.eu.int>.

Európai Bizottság, Oktatási Főigazgatóság

<http://europa.eu.int/comm/education/index.en.html>

Európai Unió, általános oktatási információk

http://europa.eu.int/comm/education/policy_en.html

A tanulmányi célú elismeréssel kapcsolatos információk, a tagállamok illetékes információs központjainak hálózata (NARIC-network)

<http://europa.eu.int/comm/education/socrates/adnarc.html>

A szakképesítések szakmai elismerésével kapcsolatos információk, a tagállamok illetékes információs központjai (contact points for professional recognition)

http://europa.eu.int/comm/internal_market/en/qualifications/contact.html

Az Európai Unió oktatási és szakképzési közösségi programjai

Socrates-program

<http://europa.eu.int/comm/education/socrates.html>

Leonardo da Vinci-program

<http://europa.eu.int/comm/education/leonardo.html>

Eurydice az Európai Unió oktatási információs hálózata)

<http://www.eurydice.org>

CEDEFOP, az Európai Unió szakképzés-fejlesztésével foglalkozó specializált szervezete

<http://www.cedefop.gr/>

Magyar honlapok

Oktatási Minisztérium

<http://www.om.hu>

Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium (felnőttképzés kérdéseiben)

<http://www.fmm.hu>

Magyar Ekvivalencia és Információs Központ (információk a tanulmányi célú és szakmai elismerés kérdéseiről)

<http://www.ekvivalencia.hu>

Tempus Közalapítvány (Socrates és Leonardo da Vinci nemzeti irodák)

<http://www.tpf.iif.hu>

2004 májusa után nyilvánvalóan napi kérdéssé válik majd az, hogy miképpen tanulhat tovább az Európai Unió valamelyik tagországában egy ottani magyar munkavállaló gyermeke vagy éppenséggel ő maga. Nos, nem nehéz ezt a kérdést megválaszolni. Az úgynevezett migráns gyerek (legyen magyar vagy nem magyar) lényegében ugyanolyan jogokat élvez, mint a helyben született. Sőt ő még külön nyelvtanulási támogatásban is részesülhet, hiszen hátrányban van helybéli társaival szemben. Így haladhat előre, egészen a felsőfokú tanulmányokig. Ott is ugyanazok a jogok illetik majd meg őt a felvételi eljárás és a tanulmányai során mindvégig, mint a helyben születetteket. Illetve nem pontosan ugyanazok. Nem tarthat ugyanis igényt olyan szociális jellegű ösztöndíjakra, mint „honos” társai. Olyan diákhitelekhez sem férhet hozzá, amelyek hazájában megilletnék. Lényegesen több lehetősége nyílik majd résztanulmányok folytatására, „áthallgatásra” európai egyetemeken: meghatározott körülmények között például átviheti a hazai egyetemen megszerzett kreditpontjait, s a Socrates közösségi oktatási akcióprogram révén, ösztöndíj formájában akár jelentős anyagi támogatást is szerezhet ehhez.

Forgács András
szaktanácsadó
Oktatási Minisztérium